

Pokrajinski muzej Ptuj, Organizacijska enota Ormož
Rdeči križ Slovenije Območno združenje Ormož

***ZDRAVSTVENE RAZMERE NA ORMOŠKEM
OBMOČJU V 20. STOLETJU
(DO LETA 1960)***

MLADINSKI RAZISKOVALNI TABOR
14. – 18. JULIJ 2003

CIP – Kataložni zapis o publikaciji
Univerzitetna knjižnica Maribor

379.825:614 (091) (497.4 Ormož) "2003"

PLEJNŠEK, Zdenka
Zdravstvene razmere na ormoškem območju v 20.
stoletju (do leta 1960) : Mladinski raziskovalni
tabor, 14. – 18. julij 2003 / [besedilo Zdenka
Plejnšek; fotografije Leon Antolič, iz fototeke
etnološkega in zgodovinskega oddelka Pokrajinskega
muzeja Ptuj, OE Ormož]. – Ormož: Rdeči križ
Slovenije, Območno združenje, 2003

1. Gl. stv. nasl. 2. Mladinski raziskovalni tabor
(2003; Ormož)
COBISS. SI – ID 51013633

Fotografija na naslovnici:
Psihiatrična bolnišnica Ormož.
Foto: Leon Antolič, julij 2003.

Pokrajinski muzej Ptuj, Organizacijska enota Ormož
Rdeči križ Slovenije Območno združenje Ormož

***ZDRAVSTVENE RAZMERE NA ORMOŠKEM
OBMOČJU V 20. STOLETJU
(DO LETA 1960)***

MLADINSKI RAZISKOVALNI TABOR
14. – 18. JULIJ 2003

Udeleženci:
Leon Antolič
Katja Hebar
Matej Hebar
Gregor Ivančič
Tadej Ivanuša
Irena Kristofič
Suzana Topličar

Mentorica:
Zdenka Plejnšek

Za podporo, pomoč in sodelovanje pri izvedbi mladinskega raziskovalnega tabora Ormož 2003 se iskreno zahvaljujemo naslednjim ustanovam in posameznikom:

- MINISTRSTVU ZA ŠOLSTVO, ZNANOST IN ŠPORT, Urad RS za mladino na podlagi Javnega razpisa za sofinanciranje izvajalcev letnih mladinskih programov in projektov v letu 2003, objavljenega v Uradnem listu, RS št. 13/03, str. 721.
- ORTRADE d. o. o. – podjetje za proizvodnjo, trgovino in storitve, Ljutomerska 38a, Ormož;
- ATINI d. o. o. – PE Velika Nedelja, veleprodaja sadja in zelenjave, Velika Nedelja 8, Velika Nedelja;
- E-ŠOLI VELIKA NEDELJA;
- PSIHIATRIČNI BOLNIŠNICI ORMOŽ (še posebej gospe Mariji Imerovič),
- gospe Maji Botolin Vaupotič,
- gospe Nadici Granduč,
- gospe Jožici Radoš,
- sestri Zofiji,
- gospodu Maksimiljanu Antoliču, gospodu Francu Hartmanu, gospodu Stanku Hartmanu, gospe Mariji Ivanuša, gospe Pavli Ivanuša, gospe Pavli Lah, gospe Marti Peršak, gospe Štefki Petek, gospe Mariji Topličar, gospe Anici Veselko, gospodu Konradu Žuncu.

VSEBINA:

1. UVOD.....	4
1. 1 METODE IN NAČIN DELA	4
3. VSEBINA.....	5
3. 1 ORMOŠKA BOLNIŠNICA	5
3. 1. 1 Delo sestre – redovnice v ormoški bolnišnici	6
3. 2 SANATORIJ DR. MAJERIČA	7
3. 3 ORMOŠKA LEKARNA.....	8
3. 4 ORMOŠKI ZDRAVNIKI.....	8
3. 5 ORMOŠKA BABICA	9
3. 6 ANALIZA ANKETNEGA VPRAŠALNIKA	12
Opredelitev problema	12
Raziskovalna vprašanja.....	12
Postopek zbiranja podatkov	12
Opis populacije	12
1. 6. 1 Interpretacija rezultatov	13
Splošna vprašanja	13
Vprašanja povezana s higieno nekoč	14
Vprašanja, povezana z označevanjem bolezni	15
Vprašanja, povezana z zdravljenjem.....	16
Vprašanja, povezana s pogostostjo bolezni.....	17
Vprašanja, povezana z zdravilnimi rastlinami	18
Vprašanja, povezana z različnimi verovanji	20
Vprašanja, povezana s porodom	21
Vprašanja, povezana z zdravstvenimi razmerami v Ormožu	21
4. SKLEP	23
5. VIRI IN LITERATURA.....	25
Pisni in ustni viri.....	25
Literatura	25
6. PRILOGA	26
Anketni vprašalnik.....	26

1. UVOD

Na mladinskih raziskovalnih delavnicah, ki so potekale od 14. do 18. julija 2003, smo se ukvarjali s proučevanjem zdravstva na ormoškem območju v 20. stoletju, približno do leta 1960. Zanimalo nas je, kakšne so takrat bile zdravstvene razmere, kakšna je bila higiena, kako so zdravili posamezna obolenja, kdo je pomagal obolelim, kje so se zdravili, katere zdravilne rastline so uporabljali in zakaj ...

1.1 METODE IN NAČIN DELA

Delo je potekalo v glavnem na terenu. Podatke smo zbirali s pomočjo anketnih vprašalnikov, s katerimi smo obiskali nekatere starejše Ormožanke in Ormožane ter prebivalce Hardeka in Dobrave. Z njimi so posneli tudi intervjuje.

Obiskali smo tudi nekdanjo ormoško babico Jožico Radoš in sestro Zofijo, ki je bila nekaj časa zaposlena v ormoški bolnišnici. Obe sta nam z veseljem posredovali številne informacije o opravljanju svojega poklica.

Ustavili smo se še v ormoški bolnišnici, kjer smo si ogledali nekatere prostore in si pridobili veliko zanimivih informacij o zgodovini te pomembne ustanove. Ogledali smo si tudi današnjo hišo nekdanjega sanatorija dr. Majeriča v Ormožu.

Na koncu smo še malo pobrskali po razpoložljivi literaturi, analizirali vse anketne vprašalnike in podatke interpretirali.

Nato smo oblikovali bilten. V njem smo predstavili rezultate našega dela ter jih popestrili s fotografskimi utrinki našega raziskovanja.

*Zbiranje podatkov s pomočjo anketnega vprašalnika pri gospe Štefki Petek na Hardeku.
Foto: Leon Antolič.*

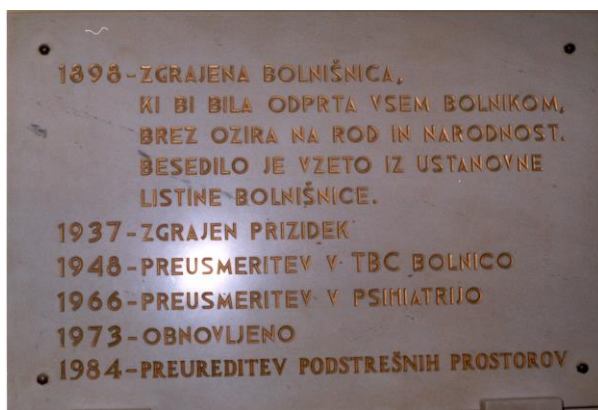
3. VSEBINA

V prvi polovici 20. stoletja so v Ormožu že obstajale ustanove, ki so skrbele za zdravstveno oskrbo prebivalcev. To so bile: ormoška bolnišnica, sanatorij dr. Majeriča in ormoška lekarna.

3.1 ORMOŠKA BOLNIŠNICA

Bolnišnica je začela delovati 2. decembra 1898. Njeno svečano odprtje pa je bilo na praznik sv. Jurija, 24. aprila 1899. Bolnišnico je zgradil nemški viteški red na čast in v proslavo 50-letnega vladarskega jubileja cesarja Franca Jožefa I. Cesar je tudi dovolil, da se bolnišnica imenuje "*Bolnišnica cesarja Franca Jožefa*".

Skrb za nego bolnikov je prevzelo 7 redovnic (bolniških sester) nemškega viteškega reda iz matične hiše v Brežah na Koroškem. Kmalu je bolnišnica daleč naokrog zaslovela kot vzorno urejena medicinska ustanova, saj so v njej iskali pomoč bolniki od blizu in daleč. V njej so delovale usmiljene sestre križniškega reda, ki so zaradi svoje humanosti in žrtvovanja postale pojem humanosti med ljudstvom.¹

*Vzidana plošča v ormoški bolnišnici.
Iz fototeke etnološkega oddelka PMP, OE Ormož.*

Od ustanovitve pa do leta 1948 je ormoška bolnišnica služila potrebam splošne bolnišnice, upravljal jo je križniški red s pravico javnosti. Imela je kirurški, interni, ginekološki, ortopedski oddelek ter splošno ambulanto. V tem času je dvignil bolnišnico na zavidljivo raven kirurg izrednega znanja in sposobnosti dr. Anton Hrovat. Bil je eden prvih kirurgov na svetu, ki je operiral nepretrgoma od šestih zjutraj do dveh popoldan. Pri njem so iskali pomoč bolniki iz vse Slovenije in tudi iz zamejstva.²

Po letu 1945 je imela bolnišnica tudi porodnišnico. V njej je bilo okrog 40 porodov na mesec. Bolnišnico so upravljale redovnice križniškega reda, ki so opravljale tudi bolnišnično službo. Medicinske sestre so bile usmiljene sestre pod vodstvom glavne sestre Jožefe. Poleg službe so skrbele tudi za obširno ekonomijo bolnice, saj so v ta namen kupile dve hiši s pripadajočim zemljiščem. Bolnišnica je bila sodobno opremljena in tudi dobro založena z medicinskimi pripomočki. Leta 1928 je dobila RTG aparat in izolirnico.³

¹ Zgodovina psihiatrične bolnišnice Ormož, v: Iz zgodovine za prihodnost, Razvoj psihiatrične zdravstvene nege v Sloveniji, Ljubljana, 1999, str. 162.

² Ibidem.

³ Ibidem.

Konec aprila leta 1948 je vlada Ljudske republike Slovenije splošno bolnišnico v Ormožu zaprla, jo preuredila in preimenovala v bolnišnico za TBC in pljučne bolezni. Kot cerkvena

ustanova v posesti križniškega reda, ki so jo vodile in upravljale usmiljene sestre - redovnice, ni bila več zaželeni niti potrebna. Usmiljene sestre so se po mnogih letih dela v bolnišnici razšle. Nekatere so se vrnile domov, druge so bile sprejete v službo v državnih bolnišnicah, starejše pa so bile upokojene. Takratnega zdravnika dr. Karla Praunseisa so premestili v ptujsko bolnišnico. Bolnišnica je postala nekakšen azil za tuberkulozne bolnike.⁴

Leta 1966 je bila bolnišnica preusmerjena v psihiatrično, kar je še danes.

*Jedilnica na ženskem oddelku psihiatrične bolnišnice.
Foto: Leon Antolič.*

3. 1. 1 Delo sestre – redovnice v ormoški bolnišnici⁵

Obiskali smo 86-letno sestro Zofijo, ki je bila nekoč zaposlena v ormoški bolnišnici, danes pa stanuje na Skolibrovi 19 v Ormožu. Med pogovorom z njo smo izvedeli, da so bolniki prihajali v ormoško bolnišnico tudi iz bolj oddaljenih krajev Slovenije, npr. iz Ljubljane, pa tudi iz vse Jugoslavije, celo iz Beograda. Po njenem pripovedovanju so pacienti najpogosteje prihajali zaradi kirurških posegov. Tudi sama je eno leto delala v operacijski dvorani. Takratni zdravnik dr. Anton Hrovat je sprejel v ambulantno bolnika in določil čas za operacijo. Razložila nam je, da je nekoč morala meriti čas trajanja operacije slepiča pri omenjenem zdravniku. Operacija je trajala pet minut.

*Ormoške sestre križniškega reda v ormoški bolnišnici leta 1938.
Hrani: Sestra Zofija, Ormož.*

⁴ Ibidem, str. 163.

⁵ Pogovor udeležencev s sestro Zofijo, 14. julija 2003.

Sestra Zofija je delo v ormoški bolnišnici nastopila 26. novembra 1936. Takoj je začela delati na ženskem oddelku. Od avgusta 1939 do julija 1940 je bila na enoletnem šolanju za bolničarko v Ljubljani. Po končani šoli pa je zopet nastopila delo v Ormožu in tukaj ostala do 1. aprila 1941, ko je bila premeščena k Veliki Nedelji. Maja 1941 je bila izseljena na Hrvaško. Po končani drugi svetovni vojni pa je nadaljevala z delom v ormoški bolnišnici do leta 1948.

*Zbiranje podatkov s pomočjo anketnega vprašalnika pri sestri Zofiji in gospe Pavli Ivanuša.
Foto: Leon Antolič.*

Opisala nam je tudi, kako je potekal njen delovni dan v ormoški bolnišnici. Vstajali so ob 5. uri, ob 5³⁰ je bila jutranja molitev, ob 6. uri je sledila sveta maša. Zajtrk so imeli ob 7. uri, nato pa je vsak odšel na svoje delovno mesto do 11⁴⁵, ko je sledilo izpraševanje vesti v kapeli, molitev in ob 12. uri je bilo na vrsti kosilo. Po kosilu so šli v kapelo in nato nazaj na delovno mesto. Ob 18. uri so molili rožni venec, ob 19. uri pa so imeli večerjo. Po večerji so se vrnili na delovno mesto do 20. ure. Potem je sledila večerna molitev ter počitek. Ob 21. uri je morala biti že popolna tišina.

Tako je sestra Zofija opisala svoj delovni dan v bolnišnici in z nami obudila spomine na leta, ko je bila zaposlena v ormoški bolnišnici.

3. 2 SANATORIJ DR. MAJERIČA

Leta 1927 je zdravnik dr. Otmar Majerič v Ormožu dogradil in odprl sanatorij za zdravljenje zlasti revmatičnih bolnikov z visokofrekvenčnimi žarki. Za ta sanatorij je najprej kupil pritlično hišo, last čevljarja Jurija Čurina, in ji nadzidal eno nadstropje. Poleg nje je sezidal še eno novo enonadstropno hišo, v kateri so bili zgoraj stanovanjski prostori, v spodnjih pa elektroterapija. Hišo številka 58, ki je bila last njegovega očeta čevljarja Majeriča in je stala nasproti, je preuredil v gostilniške prostore – kavarno in bar. V vse tri zgradbe je dr. Majerič napeljal vodovod, ki ga tedaj v mestu še nikjer ni bilo. Ob Dravi je zgradil še lepo kopališče in prostor za kopanje v vodi ogradil z betonskim zidom. Ko so Nemci leta 1942 dr. Majeriča izgnali, se za kopališče ni nihče več brigal in je razpadlo.⁶

⁶ ZAP, Rokopisna zbirka, Kronika mesta Ormoža, R-70, str. 43.

V sanatoriju so zdravili išias, revmo, bolezni želodca in živcev, urejanje menstruacije in vse ženske bolezni, glavobol... Pacienti, ki so obiskovali sanatorij, so prihajali v glavnem iz Skopja, Beograda in Zagreba.

Sanatorij dr. Majeriča v Ormožu. Razglednica, odposlana leta 1933.
Original hrani: Zgodovinski arhiv Ptuj.

3. 3 ORMOŠKA LEKARNA

Leta 1923 je magister farmacije Gustav Trautvetter zgradil na mestu stare s slamo krite hiše na severovzhodni strani cerkve lepo enonadstropno hišo, ki je dobila številko 103. V pritličnih prostorih je uredil in opremil lekarno, zgoraj pa večsobno stanovanje.⁷ Danes ta hiša nosi številko Skolibrova 19.

*Pogled na hišo nekdanje ormoške lekarne.
 Iz fototeke zgodovinskega oddelka PMP, OE Ormož.*

3. 4 ORMOŠKI ZDRAVNIKI⁸

V prejšnjem stoletju je za obolele prebivalce Ormoža in okoliških krajev skrbelo kar nekaj zdravnikov. Predstavili bomo nekatere med njimi.

Dr. Oroslov Kristan je bil prvi okrožni zdravnik zdravstvenega okrožja Ormož II, ki so ga tvorile občine Brebrovnik, Frankovci, Hardek, Hum, Lahonci, Litmerk, Mihalovci, Pušenci, Sv. Miklavž, Veličane in Žerovinci. Umrl je 28. septembra 1912.

Dr. Alojz Heiss se je rodil 7. junija 1846 v Rennwegu, okraj Špital, ob Dravi na Koroškem. Več kot 40 let je bil mestni in križniški zdravnik v Ormožu. Od 1899. do 1918. leta pa je bil tudi ordinarij bolnišnice.

⁷ ZAP, Rokopisna zbirka, Kronika mesta Ormoža, R-70, str. 43.

⁸ Ibidem, str. 30.

Dr. Anton Žižek se je rodil 17. januarja 1845 pri Sv. Antonu v Slovenskih goricah. V Ormož je prišel kot naslednik dr. Antona Magdiča. Tu je ostal v zdravniški službi do leta 1889, ko se je preselil v Vojnik. Leta 1907 se je zopet vrnil v Ormož in tukaj opravljal zdravniško prakso do svoje smrti leta 1921.

Dr. Josip Tavčar se je rodil 29. marca 1887 v Kočevju. V Ormožu je ostal do leta 1917, ko se je preselil v Središče. Umrli je v Ljubljani 16. septembra 1941.

Dr. Otmar Majerič se je rodil 30. oktobra 1895 v Ormožu. Tukaj je ustanovil sanatorij za zdravljenje po t. i. Zeileisovi metodi s pomočjo visokofrekvenčnih žarkov. Vodil ga je do leta 1942, ko so ga Nemci zaprli in izgnali.

Dr. Anton Hrovat se je rodil 13. januarja 1886 v Šmarju pri Jelšah. Bil je zdravnik v Ormožu in ordinarij bolnišnice od 1. avgusta 1919. Umrli je 3. septembra 1948. Bil je zdravnik zdravstvene občine Ormož vzhodni del, h kateri je bil pridani še Runeč.

*Dr. Anton Hrovat in sestra Virgilij v ormoški bolnišnici okrog leta 1936/37.
Iz fototeke etnološkega oddelka PMP, OE Ormož.*

Dr. Karol Praunseis se je rodil 7. februarja 1910 na Dunaju. Zdravniško službo v Ormožu je nastopil 1. oktobra 1946 in tukaj ostal do 15. julija 1948, ko je nastopil službo na Ptuj.

Dr. Jurij Čarf se je rodil 12. junija 1899 v Velikovcu na Koroškem. V Ormož je prišel za zdravnika 1. januarja 1930 in tukaj opravljal zdravniško prakso še dolga leta po drugi svetovni vojni.

Po pripovedovanju starejših ljudi, ki smo jih povprašali o ormoških zdravnikih, so jim ostali najbolj v spominu dr. Alojz Heiss, dr. Anton Hrovat in dr. Jurij Čarf. Slednja dva sta bila tudi najbolj priljubljena med njimi.

3. 5 ORMOŠKA BABICA⁹

Poleg zdravnikov moramo omeniti tudi babice. Le-te so skrbele za novorojenčke in njihove mamice. Mi smo 14. julija 2003 obiskali nekdanjo ormoško babico, gospo Jožico Radoš, ki danes stanuje na Ptujski cesti 29 v Ormožu. Povedala nam je veliko zanimivih stvari o opravljanju svojega poklica.

⁹ Pogovor udeležencev z Jožico Radoš, 14. julija 2003.

Gospa Jožica Radoš je danes stara 91 let. Poklic babice je opravljala 40 let, od leta 1935 do leta 1975. Povedala nam je, da se je za poklic babice odločila zaradi službe same. Najprej si je sicer želela postati učiteljica. Vendar so jo drugi vzpodbudili k poklicu babice, češ da bo tako lažje dobila službo. Ni ji bilo žal. Za ta poklic je morala obiskovati dvoletno babiško šolo v Ljubljani. Po končanem šolanju je bila najprej zaposlena v mariborski bolnišnici, potem v Cvetkovcih, med vojno v Zlataru in Krapini na Hrvaškem in po drugi svetovni vojni v Ormožu.

*Družina Rantaša ob odhodu iz ormoške bolnišnice. Desno stoji babica Jožica Radoš.
Iz fototeke etnološkega oddelka PMP, OE Ormož.*

Glavno delo babice je bila pomoč pri porodu, ki je potekal približno tako kot danes. V kmečkih družinah so bile razmere za porodnice včasih zelo slabe. Porod je lahko trajal tudi do 24 ur. Pri porodu je bilo vse odvisno od nje same, saj je bila prisotna samo ona, brez zdravnika. Včasih so očetje prisostvovali porodu, vendar ne neposredno zraven – lahko so čakali v sosednji sobi. Domači so lahko pomagali babici pri porodu na različne načine – segreli so vodo, ji prinesli, kar je bilo potrebno.

Pri svojem delu je uporabljala različne instrumente, kot so škarje, kateter (z njim je dojenčku iz pljuč potegnila sluz, če ga je imel), rokavice, pincete, lizol (to je tekočina za razkuževanje), metrski trakec (z njim je izmerila dojenčkovo velikost), tehtnico (z njo so dojenčka še stehali). Vse te predmete je imela v veliki črni torbi vedno pripravljene. Ko so jo poklicali na teren k porodnici, je vzela torbo ter peš ali s kolesom odšla pomagat na svet novorojenčku.

*Intervju z gospo Jožico Radoš v Ormožu.
Foto: Leon Antolič.*

Z našo nekdanjo ormoško babico smo se pogovarjali tudi o abortusih, ki so bili takrat seveda prepovedani. Opravljale pa so jih "vaške mazačke" z raznimi zvarki ali tehničnimi pripomočki. Če splav ni bil strokovno opravljen, je pogosto nastopila zastrupitev, včasih pa tudi smrt.

Gospa Jožica Radoš nam je še povedala, da so ženske nekoč rodile povprečno 3 do 4 otroke, nekatere pa tudi 7, 8 ali celo več. Povedala nam je tudi, da je bila prisotna pri rojstvu dvojčkov, pri rojstvu trojčkov pa ne.

Nekdanja ormoška babica je tako z nami obudila spomine na dolgoletno opravljanje babiškega poklica, ki ga je imela zelo rada. V svoji delovni praksi je na svet pomagala od 3000 do 4000 novorojenčkom in marsikateri porodnici olajšala porodne težave.

Do sedaj smo torej ugotovili, da so bolniki iz Ormoža in okoliških krajev lahko poiskali pomoč v ormoški bolnišnici, sanatoriju dr. Majeriča, šli po zdravila v ormoško lekarno, pomoč pa so lahko poiskali tudi pri zdravnikih in ormoških babicah.

Kakšne pa so bile nekoč zdravstvene razmere – po spominu starejših prebivalcev Ormoža in okoliških krajev, pa bomo ugotovili v nadaljevanju.

3. 6 ANALIZA ANKETNEGA VPRAŠALNIKA

Opredelitev problema

Cilj našega proučevanja je bil ugotoviti, kakšne so bile zdravstvene razmere na ormoškem območju v prvi polovici 20. stoletja (do leta 1960), kako uspešni so bili pri zdravljenju bolezni in v kolikšni meri je bilo morda v kraju razširjeno ljudsko zdravilstvo.

Raziskovalna vprašanja

Pri raziskovanju smo poskušali dobiti odgovore na naslednja raziskovalna vprašanja:

- kako so nekoč skrbeli za higieno,
- kako so nekoč označevali bolezen,
- katere priročnike so uporabljali,
- kako so zdravili različna obolenja,
- kakšna je bila pogostost posameznih bolezni,
- katere zdravilne rastline so uporabljali in zakaj,
- so bila glede zdravljenja razširjena kakšna verovanja,
- kje so rojevale porodnice,
- kako je bilo z njihovo smrtnostjo in s smrtnostjo novorojenčkov,
- kdo je opravljal abortuse,
- kateri zdravniki so nekoč delovali v Ormožu,
- kakšne so bile zdravstvene razmere pred letom 1945 in po njem,
- kako je bilo s kajenjem.

Postopek zbiranja podatkov

Podatke smo zbirali z anketnim vprašalnikom, ki je obsegal 39 vprašanj. Anketni vprašalnik smo razdelili anketiranim. Predhodno smo se jim telefonsko najavili in jih povprašali, če želijo odgovarjati na naša vprašanja. Anketirali smo 12 ljudi, od tega je bilo 8 Ormožanov ter 4 prebivalci okoliških krajev. Okoliške kraje smo vključili zaradi primerjave odgovorov med Ormožem in okolico. Po končanem anketiranju smo z vprašanimi opravili še kratek intervju in ga posneli s kamero. Ko smo podatke zbrali, smo jih analizirali in pripravili njihovo interpretacijo.

Opis populacije

V anketiranje je bilo vključenih 12 starejših prebivalcev Ormoža in okoliških krajev, ki so bili rojeni na tem območju in katerih starost je morala presegati 60 let.

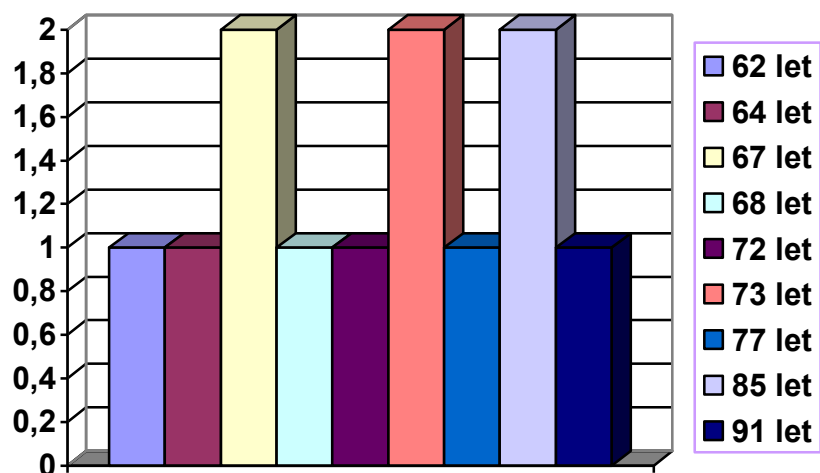
Intervju z gospodom Stankom Hartmanom na Dobravi.

Foto: Leon Antolič.

1. 6. 1 Interpretacija rezultatov

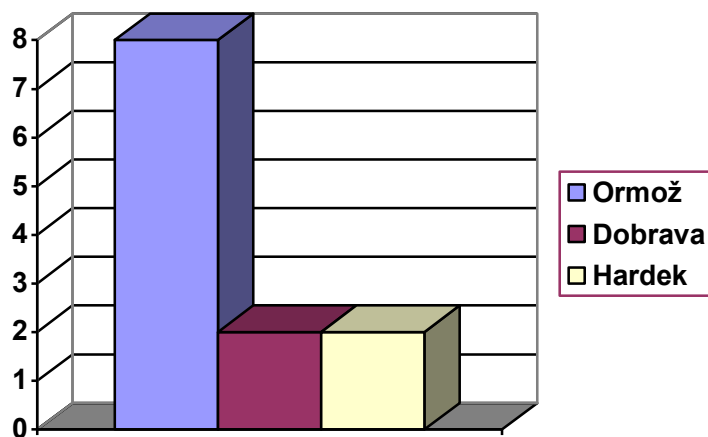
Splošna vprašanja

Kot smo že povedali, smo anketirali 12 ljudi, katerih starost se je gibala med 62. in 91. letom starosti. 62 let je bil star en anketirani, prav tako 64 let, dva sta bila stara 67 let, eden 68 let, eden 72 let, dva 73 let, eden 77 let, dva 85 let in eden 91 let. To je razvidno tudi iz spodnjega grafičnega prikaza.

Graf št. 1: Prikaz starosti anketirancev.

Od vseh anketiranih je bilo 8 prebivalcev Ormoža in 4 prebivalci okoliških krajev (Dobrava in Hardek).

Graf št. 2: Prikaz kraja bivanja anketirancev.

Med anketiranimi je bilo 8 žensk in 4 moški.

Vprašanja povezana s higieno nekoč

Kakšna je bila nekoč higiena pri odraslih, pri otrocih?

Po pripovedovanju vprašanih so nekoč za higieno skrbeli v mejah možnosti. Ker še ni bilo vodovodov, so morali vodo nositi iz studencev, jo segrevati v loncih in se potem umivati. Pogosto so se vsi kopali v isti vodi. Poleti je bilo za higieno bolj poskrbljeno, saj so se pogosto kopali v reki Dravi ali bližnjih potokih. Vsak je skrbel za higieno, kolikor je bilo mogoče.

Kako pogosto so si umivali posamezne dele telesa (obraz, lase, zobe po jedi, zvečer pred spanjem, roke pred jedjo, po jedi, telo do pasu, noge, vse telo)?

Na vprašanje, kako pogosto so si vprašani umivali posamezne dele telesa, so bili odgovori naslednji:

	vsak dan	1 x na teden	1 x na mesec	2 x na mesec	po potrebi	redko	nikoli	ne vem
obraz	11				1			
lase	1	5	3	1		2		
zobe po jedi, zvečer		2			1	4	5	
roke pred jedjo	3				3		1	5
telo do pasu	1	4			4	3		
noge	9				2			
vse telo		9				2		

Kot je razvidno iz zgornjega tabelarnega prikaza, si je večina anketiranih (11) obraz umivala vsak dan. Lase si je 5 vprašanih umivalo 1x tedensko, 3 vprašani 1x mesečno, en vprašani 2x mesečno, 2 vprašana redko, en anketiranec pa je odgovoril, da si jih je umival vsak dan. Zob si večina v glavnem ni umivala (5 vprašanih), ali pa je bilo to redko (4 vprašani), 2 sta si jih umivala 1x tedensko, eden pa po potrebi. Roke so si 3 vprašani umivali pred jedjo vsak dan ali pa tudi po potrebi (3 vprašani), nekateri vprašani pa se ne spomnijo, ali so si jih umivali ali ne. Telo do pasu si je večina umila 1x tedensko (4 vprašani) ali po potrebi (4 vprašani), drugi so to storili redko. Noge so si v glavnem umivali vsak dan (9 vprašanih) ali po potrebi. Lahko pa se je tudi kdaj zgodilo, da so šli z umazanimi spat. Večina vprašanih (9) se je v celoti umila 1x tedensko (ponavadi je bila to sobota). Poleti pa seveda večkrat, saj so se kopali v reki Dravi ali v bližnjih potokih.

Ali so uporabljali kakšna dezinfekcijska sredstva (milo)?

7 vprašanih je odgovorilo, da so pri osebni higieni uporabljali doma kuhano milo. Zaupali so nam tudi recept za njegovo pripravo: kupili so lužni kamen, mu dodali mast, vse skupaj pustili kar nekaj časa vreti in potem nalili v kalupe ter sušili.¹⁰

3 vprašani so odgovorili, da mila niso poznali. Dve anketiranki sta nam povedali, da so milo kupili v bližnji "žajfariji" v Ormožu. Uporabljali so ga za osebno higieno, medtem ko so za pranje perila uporabljali doma kuhano milo.

¹⁰ Pogovor udeležencev s Pavlo Lah, 15. julija 2003.

Kot dezinfekcijsko sredstvo so, po pripovedovanju enega vprašanega, uporabljali tudi pepel.

Zbiranje podatkov s pomočjo anketnega vprašalnika pri gospe Pavli Lah v Ormožu.

Foto: Leon Antolič.

Vprašanja, povezana z označevanjem bolezni

Katero besedo so uporabljali za bolezen in bolehanje (bolovati, beteg ...)?

Razen ene anketiranke so vsi vprašani za bolezen in bolehanje nekoč uporabljali besedo bêtežen, oziroma bêteg. Ena vprašana pa je povedala, da so pri njih vedno govorili, da so bolani.

Kaj so govorili o dolgi bolezni, neznani bolezni?

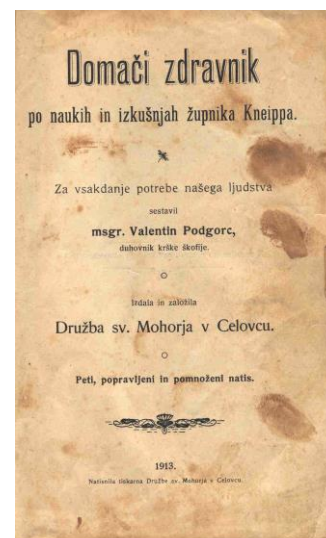
Večina anketiranih se ni spomnila odgovora na zgornje vprašanje. Po en vprašani pa je povedal, da so govorili o tuberkulozi, šibi božji, smrtni bolezni ali kugi.

Ali so poznali kakšen pregovor o zdravju in bolezni?

Večina se ni spomnila nobenega. 5 pa jih je omenilo naslednje: "Zdravo življenje je vir zdravja", "Bolje preprečevati kot zdraviti", "Bolezni sto imamo, zdravje eno samo", "Delo krepí človeka in podaljšuje življenje", "Kdor rano rani, gre srečen spat" in "Zdravje je vir življenja".

Ali so imeli oni sami (ali njihovi bližnji sorodniki, znanci) kakšne poljudne zdravstvene knjige?

Na to vprašanje je 8 anketirancev odgovorilo, da so nekoč uporabljali pri zdravljenju različne priročnike: knjigo Domači zdravnik, članke iz časopisa Štajerc, knjige iz Družbe Sv. Mohorja in knjigo Zdravilna zelišča. Ostali anketiranci niso uporabljali nobenih priročnikov.

Domači zdravnik po naukih in izkušnjah župnika Kneippa, Celovec, 1913.

Vprašanja, povezana z zdravljenjem

Kako in s čim so nekoč ruvali zobe? Kako so preprečevali zobobol?

7 vprašanih je odgovorilo, da so zobe nekoč pulili s kleščami, 2 sta povedala, da so to delali s prosto roko, 2, da je zob izpulil zdravnik, eden pa je odgovoril, da so mu zob z nitjo privezali na kljuko in izpulili.

Zobobol pa so v glavnem preprečevali z žganjem (8 vprašanih), s toplim kisom, česnom ali z obkladki (po en vprašani).

Kako so naravnali zvinjene in zlomljene ude?

Večina anketiranih je povedala, da so v primeru zloma ali zvina poiskali pomoč pri zdravniku (5 anketiranih), 4 vprašani so se spomnili, da so ude naravnali z deskami, 2 sta odgovorila, da s prevezovanjem, eden pa, da z obkladki s kisom ali starim maslom.

Kako so ustavljali kri?

Večina anketiranih (9) je kri zaustavila s prevezovanjem, 3 so odgovorili, da so na rano položili "žiljak" oziroma trpotec.

V knjigi Domači zdravnik po naukih in izkušnjah župnika Kneippa iz leta 1913, ki so jo nekateri od naših anketiranih tudi uporabljali, smo poiskali, za kaj vse so takrat priporočali trpotec, ki so ga imenovali tudi "pripotec".

"Kdor se je pri delu ranil, gre si trpotca ali pripotca (Spitzwegerich) iskat; tega zmečka in stlači iz njega nekaj kapljic soka, ki ga dene na rano, ali pa naloži na rano zmečkani trpotčev list. S to obvezo je rana kakor z zlato nitjo sešita; zlata nit ne rjavi, pripotčev sok pa ne pusti

*nobene gnilobe v rano. Ne manj imenitna je ta rastlina za znotraj. Kdor nima pravega zdravja, naj si pridno nabira to rastlino in naj pije njen sok. Ta mu bo zacelil notranje rane, katerih sicer ne vidimo krvaveti, ki so pa veliko nevarnejše od zunanjih. Tudi suho listje je za rabo. Po časnikih se priporočajo razna iz pripotca napravljena zdravila, in ljudje si jih kupujejo za dragi denar; kmet, bodi moder, naberi si ga sam in kuhaj si ga. ta bo veliko boljši kakor kupljen; vsaj veš, da je nepokvarjen; če ga pa kupiš, ne veš, kaj vse dobiš."*¹¹

Trpotec.

Msgr. Valentin Podgorc: Domači zdravnik po naukih in izkušnjah župnika Kneippa, Celovec, 1913, str. 110.

Kako so oživljali utopljenca?

Večina anketiranih (6) se ni spomnila načina oživljanja utopljenca, 4 so odgovorili, da so ga prišli za pete in stresli vodo iz njega, 2 pa sta odgovorila, da z umetnim dihanjem.

Kako so pomagali poparjenim, ožganim?

Večina anketiranih (7) je odgovorila, da so rano namazali z oljem, 4 so nanjo dali mrzel obkladek, eden pa "žiljak".

¹¹ Msgr. Valentin Podgorc: Domači zdravnik po naukih in izkušnjah župnika Kneippa, Celovec, 1913, str. 111.

Ali so že nekoč bolnike masirali, zdravili z obkladki?

10 vprašanih je odgovorilo, da so bolnike zdravili z obkladki (mrzlimi, namočenimi v žganje ali domači kis, če je kdo imel visoko temperaturo, so mu v dlan dali rdečo peso in zvezali), 2 vprašana se nista spomnila zdravljenja z obkladki. Masiranje pa je bilo razširjeno v manjši meri.

Ali so puščali kri? Ali so dajali pijavke na žile? Kdo in kako je to delal?

Na vprašanje, ali so si nekoč puščali kri, so 3 anketiranci odgovorili, da so si dali kri puščati v toplicah (npr. v Varaždinskih), 6 vprašanim so to storili vaški moški oziroma domači mazači, ki so jim to po navadi storili s pijavkami. Ostali s tem niso bili seznanjeni.

Kako so zdravili revmatizem, išias?

Večina anketiranih (5) je povedala, da so nekoč revmatizem najpogosteje zdravili s koprivami (obolelo mesto so "tepli" z njimi), sledilo je zdravljenje z žganjem, domačim kisom, raznimi kremami in zelišči, en anketiranec pa si je revmatizem zdravil v toplicah.

Ali so poznali tudi druge pripomočke za zdravljenje bolezni?

Vseh 12 anketiranih je za zdravljenje bolezni uporabljalo žganje, 10 tudi vino (zlasti kuhano), 2 domači kis in eden arniko.

S čim so si lajšali bolečine (npr. glavobol)?

Večina anketiranih si je glavobol lajšala z mrzlimi obkladki, nekateri tudi s čaji, tavžentrožo, en vprašani pa tudi z aspirinom.

Intervju z gospodom Maksimiljanom Antoličem.

Foto: Leon Antolič.

Vprašanja, povezana s pogostostjo bolezni

Za katerimi boleznimi so takrat najpogosteje obolevali?

Po mnenju večine anketiranih (7) je bila najpogostejša bolezen tuberkuloza, sledili so prehlad in oslovski kašelj, trebušne bolezni, ošpice, davica angina, pljučnica in tifus.

Za katerimi boleznimi so najpogosteje obolevali otroci?

Najpogostejše otroške bolezni so bile: ošpice, davica, škrlatinka, oslovski kašelj, mumps, norice, gliste in driska.

Kako so zdravili otroške bolezni (zlasti gliste in zajedalce – bolhe, uši)?

Po mnenju večine vprašanih (6) so gliste zdravili s česnom, nekaj pa tudi z različnimi čaji, s kumino in kremo. Uši so zdravili tako, da so glavo namazali s petrolejem (takšen odgovor je dalo 8 vprašanih), ostali so povedali, da so jih zatirali z vročim kropom. Bolhe pa so največkrat zatrli s posebnim prahom.

Vprašanja, povezana z zdravilnimi rastlinamiKatere zdravilne rastline so uporabljali in zakaj?

Vprašani so povedali, da so najpogosteje uporabljali kamilico, lipov cvet, pelin, žajbelj, koprivo in tavžentrožo, sledili so trpotec, materina dušica, trobentice, rman, timijan, melisa, mezinec, bezeg, šipek, šentjanževa roža, gladež, janež in arnika. Uporabljali so jih zlasti za razne čaje in napitke.

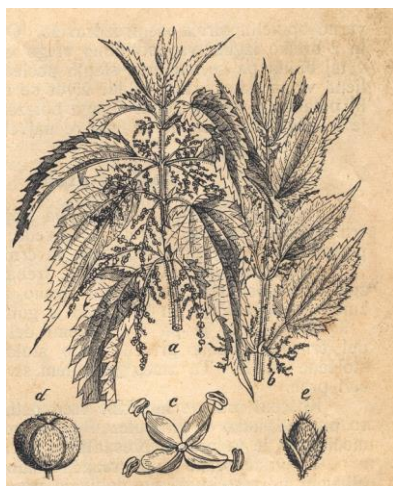
Za nekatere od omenjenih zdravilnih rastlin smo podatke poiskali v Domačem zdravniku po naukih in izkušnjah župnika Kneippa iz leta 1913.

Kamilica

*"Kamelični čaj je nadvse dober za prehlajenje, ali če te grize in reže po trebuhu; potem za krč, in če ti sili kri v glavo. Sploh je to zdravilo tako znano, da o njem ni treba več kaj govoriti."*¹²

Lipov cvet

*"Stari ljudje še radi nabirajo lipov cvet. Prav imajo. Za bezgovim čajem je lipov najboljši, če je treba človeka segreti in spraviti v pot. Posebno za sopare se ta cvet uspešno rabi. Lipov čaj je izvrstno zdravilo za star kašelj, za zaslišene prsi, za zasližen sapnik in zaslišene ledvice. Namesto lipovega cveta se rabijo tudi škoreca (rmán) in sv. Janeza roža."*¹³

Kopriva

*"Nobena rastlina ni bolj zaničevana takor ta. Marsikdo se že ves trese, videč koprivo, ali po pravici? Čisto pred kratkem je nekdo o zdravilni moči kopriv spisal celo knjigo, in ta pisatelj ima prav, kajti kopriva je kot zdravilo veliko vredna. Zelene koprive se sušijo, in posušene kuhajo kot čaj; ta čaj raztopi zaslišenost na prsih in pljučih in čisti želodec. Močnejše od rastline je korenje. Čaj iz tega korenja je dober za vodenico. Kdor ima nečisto kri, naj je poleti pogostoma v špinačo kuhane koprive. Kdor skrnine na noben način ne more več pregnati, naj pretepa boleče ude vsak dan za nekaj minut z žgočimi koprivami; strah se bode kmalu izpremenil v veselje, ker to res pomaga."*¹⁴

Kopriva.

Msgr. Valentin Podgorc: *Domači zdravnik po naukih in izkušnjah župnika Kneippa, Celovec, 1913, str. 101.*

¹² Ibidem, str. 100.

¹³ Ibidem, str. 105.

¹⁴ Ibidem, str. 101 in 102.

Tavžentroža

"Ta rožica, tudi zlati grmiček imenovana, ima čisto posebno ime, "Tavžent" goldinarjev je vredna, pravili so stari ljudje. Je li pri mladih že izgubila svojo vrednost? Ne. Čaj iz tavžentrož odganja sapo iz želodca, ozdravlja nezdravo želodčno kislino, zboljšuje želodčni sok in dela dobro jetrom in ledvicam. Za zgago ali gorečico ni nič boljšega kakor čaj iz tavžentrož. Komur se kri ne staka redno in kdor ima premalo krvi, naj si išče pomoči pri tej rožici, saj njena pomoč ni tako draga kakor njeno ime."¹⁵

Tavžentroža.

Msgr. Valentin Podgorc: Domači zdravnik po naukih in izkušnjah župnika Kneippa, Celovec, 1913, str.116.

Arnika

"Arnika, brdnja ali črvivec je zavoljo svoje zdravilne moči po vsem svetu znana rastlina. Kako morejo zdravniki to tajiti, je težko umeti. V špirit ali žganje namočen črvivec je vsem znano zdravilo. Cvet se nabira konec meseca rožnika in začetkom malega srpana. Če se je arnika le tri dni namakala, je mkrina (tinktura) že za rabo; boljša je pa, če je stara. Arnika je eno najboljših zdravil za celenje ran. Kadar je treba kako rano izprati, vzemi na liter vode tri žlice arnikatinkture. Omita rana se lepo zloži, tako da pridejo strgani deli v naravno lego. Nato se zvežejo s platnenim trakom. Na ta ovitek se dene v arnično tinkturo namočene pavole in se vse vkup obveže. Bolečine bodo kmalu ponehale in rana bo celila. Kadar si je kdo kak ud zmečkal, kadar je kdo padel, se pobil, se bo otolčeni ud uspešno zdravil z arniko. Zoper koliko in bolečine v trebuhu ali v spodnjem životu se delajo obkladki namočeni v vrelo arniko (pol vode, pol oceta). Za bolezní v grlu je dobro grgljati arniko (40 kapljic tinkture na pet žlic vode). Zoper želodčne tvore se dene 50 kapljic arnikatinkture na četrt litra vode (vsak dan polagoma izpiti v majhnih požirkih). Arnika se izjemoma suši na solncu ali na peči, ne v senci."¹⁶

Arnika.

Msgr. Valentin Podgorc: Domači zdravnik po naukih in izkušnjah župnika Kneippa, Celovec, 1913, str. 91.

Pelin

"Je obče znano želodčno zdravilo. Kuha se ali pelinov čaj ali pa se rastlina posuši in zmelje. Ta prah jemlješ v jedi ali pa na vodi. Kdor boleha na jetrih, naj si vsakdan nekolikokrat potrosi na jed malo pelinovega prahu; pelin bo rumenico kmalu pregnal in bolniku bo boljše. V žganju namočen pelin je tudi dober; če greš s slabim želodcem na daljšo pot, vzemi s seboj pelinovega žganja. Pelinov čaj je tudi dober za oči. Pelinovo olje se tako-le pripravi: Suho

¹⁵ Ibidem, str. 116.

¹⁶ Ibidem, str. 91.

pelinovo listje se dene v steklenico in nanj naliije malo špirita, ki naj iz pelina vzame zdravilni sok. Po desetih dneh se v steklenico naliije sladkega mandeljnovnega ali laškega olja in steklenica postavi sedaj odprta na solnce. Špirit bo izpuhtel, ko je bil zdravilno moč oddal olju. Tako olje se lahko leta shrani."¹⁷

Žajbelj

"Stare gnile rane hitro celijo, če jih obvezuješ s kuhanim žajbeljem ali kaduljem. Žajbeljev čaj je za zasliženo grlo, za zasližen vrat in želodec. Če si žajbelj skuhaš v pol vodi in pol vinu, dobiš dobro čistilo za jetra in ledvice; ako pa prideneš čaju malo pelina, tedaj je zdravilo močnejše. Če nočeš kuhati čaja, lahko si rastlino posušiš in zmelješ prah; ta prah si trosi potem v jed, in to ti bo tudi tako dobro dejalo kakor čaj."¹⁸

Katere od njih so imeli stalno v zalogi v hiši? V kakšni obliki?

Vprašani so imeli na zalogi največkrat kamilice in lipov cvet (večina anketiranih), sledili so žajbelj, pelin, tavžentroža, koprive, rman, trpotec, bezeg in šipek. Vse omenjeno so imeli shranjeno posušeno. Arniko pa so imeli namočeno v žganje ali olje. V žganju so imeli namočene tudi zelene orehe in kostanj.

Katere od njih so morda sami gojili na vrtu?

Večina vprašanih je na vrtu gojila kamilice in žajbelj, sledili so gladež, meta, janež, pelin, materina dušica in timijan.

Katere rastline so uživali kot sredstvo za ohranitev zdravja?

Vsi vprašani so za ohranitev zdravja uživali čebulo in česen. Veliko so uživali tudi hrena, rdeče pese, paprike, zelja, korenja, solate, špinache in repe.

Ali je bilo razširjeno nabiranje zelišč le med starejšimi ljudmi, zbiratelji zdravilnih zelišč, izkušenimi ženskami in moškimi?

8 vprašanih je odgovorilo, da so večinoma starejši ljudje (zlasti starejše ženske) nabirali zdravilne rastline. Medtem ko so 4 anketirani odgovorili, da so jih nabirali tudi mlajši, če so jih le poznali.

Vprašanja, povezana z različnimi verovanji

Katere dneve so blagoslavljali vodo v cerkvi? V kakšne namene so jo uporabljali?

Večina vprašanih (9) je odgovorila, da so vodo blagoslavljali na štefanovo. Dva anketirana sta povedala, da so to delali na sv. tri kralje, eden pa na svečnico.

Večina je z blagoslovljeno vodo poškopila hišo, vse prostore v hiši, hleve in živino, šli so na polje in ga poškopili. Ko se je bližala nevihta, so prav tako poškopili proti »hudi uri«.

Ali so verjeli, da rosa ozdravlja in odpravlja pege?

Na to vprašanje sta samo dva anketirana odgovorila pritrdilno. Ostali se niso spomnili, da bi kdaj verjeli v to. So pa 3 vprašani odgovorili, da je bilo nekoč priporočljivo hoditi bos po rosi. Pa tudi ženske so si pogosto umivale obraz z roso, ker naj bi potem imele lepšo kožo.

¹⁷ Ibidem, str. 109 in 110.

¹⁸ Ibidem, str. 120.

Katere zavetnike zoper bolezni so častili?

Večina vprašanih (6) se ni spomnila, da bi kdaj častili katere zavetnike zoper bolezen. Ostali pa so se po pomoč obračali na Sv. Kozmo in Damjana (za bolnike vseh vrst), Sv. Ano (za matere in porodnice), Sv. Roka (pred strupenimi piki), Sv. Blaža (za bolezni vratu in grla), Sv. Jerneja (za kožne bolezni), Sv. Lucijo in Vida (za bolezni oči).

Vprašanja, povezana s porodomKje so rojevale porodnice? Kdo jim je pomagal pri porodu?

Vsi vprašani so odgovorili, da so porodnice rojevale doma. Pri porodih pa so jim pomagale babice.

Je bilo veliko mrtвороjenih otrok?

Večina vprašanih (7) je odgovorila, da ni bilo veliko mrtвороjenih novorojenčkov. 4 so odgovorili, da jih je bilo precej, en pa tega ni vedel.

Je veliko porodnic umrlo pri porodih? Zakaj?

8 vprašanih je povedalo, da se ne spomnijo, da bi veliko porodnic umrlo pri porodih. 4 pa so je odgovorili, da jih je umrlo kar precej zaradi krvavitev ali zastrupitev ali izčrpanosti.

Kako je bilo z abortusi? Kdo jih je opravljal?

Po pripovedovanju vprašanih so bili abortusi prepovedani. Opravljale pa so jih "vaške mazačke" ali celo kakšen zdravnik. Nekatere ženske pa so si neželjeno nosečnost odpravile tudi same s pomočjo kakšnih predmetov. Če abortus ni bil strokovno opravljen, je ženska za njegovimi posledicami lahko umrla.

*Zbiranje podatkov s pomočjo anketnega vprašalnika pri gospodu Francu Hartmanu na Dobravi.
Foto: Leon Antolič.*

Vprašanja, povezana z zdravstvenimi razmerami v OrmožuAli so v primeru bolezni kdaj poiskali pomoč v ormoški bolnišnici?

8 vprašanih je poiskalo pomoč v ormoški bolnišnici, vendar takrat, ko je res že bilo hudo in je bilo zdravstveno stanje zaskrbljujoče (npr. tifus, slepič, tuberkuloza). Drugače so se zdravili doma.

Ali se spomnijo kakšnega ormoškega zdravnika iz preteklosti?

Vsi vprašani so se spomnili dr. Antona Hrovata, 9 pa tudi dr. Jurija Čarfa. Oba zdravnika sta bila zelo priljubljena in spoštovana. Anketirani pa so se spomnili tudi dr. Heissa, dr. Praunseisa, dr. Vengušta in dr. Antoliča.

Kakšne so bile zdravstvene razmere pred letom 1945 in po njem?

Vsi vprašani so bili mnenja, da so bile zdravstvene razmere pred letom 1945 slabe, saj ni bilo na voljo zdravil, higiena je bila tudi bolj slaba. Po letu 1945 pa so se razmere začele izboljševati, bilo je že več zdravnikov in zdravil, tudi higiena se je izboljšala.

Ali so v Ormožu v preteklosti razhajale kakšne nalezljive bolezni?

6 vprašanih se je spomnilo, da je bilo po drugi svetovni vojni veliko tuberkuloze. Omenili so tudi ošpice, angino in kožne bolezni. En anketirani je omenil tudi špansko gripo in grižo po prvi svetovni vojni. En vprašani pa se je spomnil, da je bilo tudi nekaj sifilisa.

Kako so jih zatirali?

Večina je odgovorila, da so šli k zdravniku ali celo v bolnišnico.

Kako je bilo s kajenjem? Kdo je kadil?

Po pripovedovanju vprašanih so nekoč kadili moški, zlasti starejši. Kadili so v glavnem pipe. Na Dobravi pa so nam zaupali, da so nekoč nabirali koruzne "laseke" in jih zavijali v časopisni papir ter kadili. Za razliko od vprašanih prebivalcev Ormoža smo na Dobravi izvedeli, da so tam kadile tudi starejše ženske, in sicer so žvečile tobak.

4. SKLEP

Naj na koncu samo še na kratko poudarimo temeljne ugotovitve, do katerih smo prišli na našem mladinskem raziskovalnem taboru, na katerem smo proučevali zdravstvo na ormoškem območju v 20. stoletju do leta 1960.

Ugotovili smo, da so v omenjenem obdobju v Ormožu že obstajale ustanove, ki so nudile zdravstveno oskrbo obolelim prebivalcem Ormoža in okolice. To so bile: ormoška bolnišnica (ustanovljena je bila leta 1898), sanatorij dr. Majeriča in ormoška lekarna. Poleg tega so takrat že delovali priznani ormoški zdravniki in babice, ki so marsikomu olajšali bolezenske težave.

Ker pa je bilo naše proučevanje v glavnem usmerjeno na zbiranje podatkov s pomočjo anketnega vprašalnika, smo z njim obiskali nekatere starejše prebivalce Ormoža, Dobrave in Hardeka. Povprašali smo jih po takratnih zdravstvenih razmerah na ormoškem območju. Poudariti moramo, da nismo ugotovili nobenih bistvenih razlik v odgovorih med prebivalci Ormoža in bližnje Dobrave ter Hardeka, saj so bila njihova razmišljanja glede zdravstvenih in higienskih razmer dokaj podobna. Mogoče to izhaja iz dejstva, da je bil Ormož nekoč majhno mesto, življenje v njem se ni bistveno razlikovalo od življenja v okoliških vaseh.

Izvedeli pa smo vendarle veliko zanimivega. Tako so nam naši anketirani povedali, da so nekoč vsi skrbeli za osebno higieno v mejah svojih možnosti. Ker vodovodov še ni bilo, so vodo nosili iz bližnjih studencev in jo segrevali v loncih. Obraz in noge so si večinoma umivali vsak dan, čiščenje zob je bilo zelo redko, celo telo pa so si ponavadi umili 1x tedensko. Poleti so se večkrat kopali v bližnjih potokih in reki Dravi.

Ko pa so zboleli in bili "bêtežni", so se ravnali po raznih priročnikih in uporabljali številne zdravilne rastline. Naj naštejemo samo nekatere: kamilice, lipov cvet, koprive, tavžentrožo, žajbelj, pelin, arniko, rman, trobentice ... Omenjene zdravilne rastline so imeli doma shranjene večinoma posušene.

V primeru zobobola so le-tega v glavnem "zdravili" in preprečevali z žganjem. Poleg tega so žganje in vino, zlasti kuhano, pogosto uporabljali kot pripomoček pri zdravljenju različnih bolezni. Za ohranitev zdravja pa so v veliki meri uživali česen in čebulo ter številno zelenjavo.

Zanimivo je tudi to, da so opekline ponavadi namazali z oljem, revmatizem pa so blažili s koprivami. Glavobole so v glavnem blažili z mrzlimi obkladki. Če so se na glavah otrok zagnezile uši, so jih po navadi namazali s petrolejem, nekateri pa so jih zatrli z vročim kropom.

Otroci so najpogosteje obolevali za ošpicami, davico, škrlatinko, oslovskim kašljem, mumpsom, noricami, glistami in drisko. Pri odraslih pa je bilo v času po drugi svetovni vojni zelo veliko tuberkuloze.

Ženske so seveda rojevale doma, pri porodu pa so jim pomagale babice. Obiskali smo tudi nekdanjo ormoško babico, ki nam je povedala, da je v svoji 40-letni babiški delovni praksi na svet pomagala 3000 do 4000 novorojenčkom, med katerimi pa ni bilo nobenih trojčkov (dvojčki pa). Izvedeli smo tudi, da so bili abortusi prepovedani, so pa jih opravljale "vaške mazačke" z raznimi zvarki ali tudi s tehničnimi pripomočki.

Naj omenimo še to, da so nekoč v glavnem kadili starejši moški. Na Dobravi pa so nam povedali, da so tam kadile tudi starejše ženske, in sicer so žvečile tobak. Tega v Ormožu nismo izvedeli.

Po mnenju anketiranih so bile razmere v Ormožu in okolici pred letom 1945 dokaj slabe. Po letu 1945 pa so se postopno začele izboljševati. Bilo je že več zdravnikov, tudi zdravila so bila bolj razširjena. Izmed zdravnikov, ki so v preteklosti delovali v Ormožu, pa sta anketiranim najbolj ostala v spominu dr. Anton Hrovat in dr. Jurij Čarf.

Naše proučevanje zdravstvenih razmer na ormoškem območju je tako v glavnem temeljilo na ustnih virih. Podatke smo zbirali pri starejših prebivalcih, ki so izkazali pripravljenost, da nam jih posredujejo. Ker smo zaradi časovne omejitve anketirali samo 12 ljudi, rezultatov seveda ne smemo posploševati. Predstavljajo pa neke vrste odskočno desko za nadaljnja raziskovanja, saj nam nudijo vpogled v zdravstvene razmere tedanjega časa.

5. VIRI IN LITERATURA

Pisni in ustni viri

1. Zgodovinski arhiv Ptuj, Rokopisna zbirka, Kronika mesta Ormoža, R-70.
2. Ustni viri:
 - Jožica Radoš, rojena leta 1912, pogovor: 14. julij 2003;
 - sestra Zofija, rojena leta 1917, pogovor: 14. julij 2003;
 - Maksimiljan Antolič, rojen leta 1936, pogovor: 15. julij 2003;
 - Franc Hartman, rojen leta 1931, pogovor: 16. julij 2003;
 - Stanko Hartman, rojen leta 1930, pogovor: 16. julij 2003;
 - Marija Ivanuša, rojena leta 1935, pogovor: 16. julij 2003;
 - Pavla Ivanuša, rojena leta 1936, pogovor: 14. julij 2003;
 - Pavla Lah, rojena leta 1918, pogovor: 15. julij 2003;
 - Marta Peršak, rojena leta 1941, pogovor: 18. julij 2003;
 - Štefka Petek, rojena leta 1926, pogovor: 16. julij 2003;
 - Marija Topličar, rojena leta 1930, pogovor: 17. julij 2003;
 - Anica Veselko, rojena leta 1939, pogovor: 17. julij 2003;
 - Konrad Žunec, rojen leta 1918, pogovor: 17. julij 2003.

Literatura

1. Msgr. Valentin Podgorc: Domači zdravnik po naukih in izkušnjah župnika Kneippa, Celovec, 1913.
2. Psihiatrična bolnišnica Ormož, v: Iz zgodovine za prihodnost – razvoj psihiatrične zdravstvene nege v Sloveniji, Ljubljana, 1999, str. 155 – 175.

6. PRILOGA

Anketni vprašalnik

Pokrajinski muzej Ptuj, Enota Ormož

Mladinski raziskovalni tabor

14. – 18. julij 2003

Informator na terenu:

Ime in priimek:

Naslov:

Rojstni datum:

Namen ankete je ugotoviti, kakšne so bile zdravstvene razmere na ormoškem območju v prvi polovici 20. stoletja (do leta 1960), kako uspešni so bili pri zdravljenju bolezni in v kolikšni meri je bilo morda v kraju razširjeno ljudsko zdravilstvo.

1. Kako so skrbeli za zdravje nekoč? Kakšna je bila higiena pri odraslih, pri otrocih?
2. Kako pogosto so si umivali posamezne dele telesa:
 - obraz,
 - lase,
 - zobe po jedi, zvečer pred spanjem,
 - roke pred jedjo, po jedi,
 - telo do pasu,
 - noge,
 - vse telo.
3. Ali so uporabljali kakšna dezinfekcijska sredstva (milo)?
4. Kakšno besedo so uporabljali za bolezen in bolehanje (bolovati, beteg, ...)?
5. Kaj so govorili o dolgi bolezni, o neznani bolezni (npr. "dolga bolezen – gvišna smrt")?
6. Ali so poznali kakšen pregovor o zdravju in bolezni?
7. Ali so imeli oni sami – ali njihovi bližnji sorodniki, znanci kakšne poljudne zdravstvene knjige (npr. "Domači zdravnik" ipd.)? Kako pogosto so jih uporabljali?
8. Kako, s čim so ruvali zobe: s prosto roko, kleščami, ...? Kako so preprečevali zobobol?
9. Kako so naravnali zvinjene in zlomljene ude (z vlečenjem, oblaganjem z deskami, s polaganjem stolčenih korenin, pomešanih s smolo in starim salom, ...)?
10. Kako so ustavljali kri?
11. Kako so oživljali utoplence?
12. Kako so pomagali poparjenim in ožganim?

13. Ali so že nekoč bolnike masirali, jih zdravili z obkladki?
14. Ali so puščali kri? Ali so dajali pijavke na žile? Kdo in kako je to delal?
15. Kako so zdravili revmatizem?
16. Ali so poznali tudi druge pripomočke za zdravljenje bolezni (vino, žganje, ...)?
17. S čim so si lajšali bolečine (npr. glavobol)?
18. Za katerimi boleznimi so takrat najpogosteje obolevali?
19. Za katerimi boleznimi so najpogosteje obolevali otroci?
20. Kako so zdravili otroške bolezni (gliste, zajedalce)?
21. Katere zdravilne rastline so uporabljali in zakaj?
22. Katere od njih so imeli stalno v zalogi v hiši? V kakšni obliki (posušene, namočene v žganju, olju)?
23. Katere od njih so morda sami gojili na vrtu?
24. Katere rastline so uživali kot sredstvo za ohranitev zdravja (npr. česen, čebulo, gorski in vrtni pelin, hren, papriko, peso, kislo zelje, korenje)?
25. Ali je bilo razširjeno nabiranje zelišč le med starejšimi ljudmi, zbiratelji zdravilnih zelišč, izkušenimi ženskami in moškimi?
26. Katere dneve so blagoslavljali vodo v cerkvi? V kakšne namene so jo uporabljali?
27. Ali so verjeli, da tudi rosa ozdravlja pege?
28. Katere zavetnike zoper bolezni so častili:
 - Sv. Valentina – ob togoti, božjasti;
 - Sv. Urha in Petronelo – ob mrzlici;
 - Sv. Roka – ob koleri, pred strupenimi piki;
 - Sv. Blaža – ob bolezni vratu, grla;
 - Sv. Lucijo in Vida – ob bolezni oči;
 - Sv. Ano – k njej so se zatekale matere in nosečnice;
 - Sv. Kozma in Damjana – priprošnjika za bolnike vseh vrst;
 - Sv. Jerneja – priprošnjika za kožne bolezni;
 - Sv. Apolonijo – za bolezni zob.
29. Kje so rojevale porodnice? Kdo jim je pomagal pri porodu?
30. Je bilo veliko mrtvorojenih otrok?
31. Je veliko porodnic umrlo pri porodih? Zakaj?

32. Kako je bilo z abortusi? Kdo jih je opravljal?
33. Ali so v primeru bolezni kdaj poiskali pomoč v ormoški bolnišnici?
34. Ali se spominjajo kakšnega ormoškega zdravnika iz preteklosti?
35. Kakšne so bile zdravstvene razmere v Ormožu in okolici pred letom 1945?
36. Kakšne so bile zdravstvene razmere v Ormožu in okolici po letu 1945?
37. Ali so v Ormožu v preteklosti razhajale kakšne nalezljive bolezni? Katere?
38. Kako so jih zatirali?
39. Kako je bilo s kajenjem? Kdo je kadil?

Zdravstvene razmere na ormoškem območju v 20. stoletju (do leta 1960)

Bilten mladinskega raziskovalnega tabora - Ormož 2003

Založil: Rdeči križ Slovenije Območno združenje Ormož

Zanj: Majda Keček

Besedilo: Zdenka Plejnšek

Oblikovanje in računalniška priprava biltena: Udeleženci tabora in Zdenka Plejnšek

Lektoriranje: Nadica Granduč

Fotografije: Leon Antolič, iz fototeke etnološkega in zgodovinskega oddelka Pokrajinskega muzeja Ptuj, OE Ormož

Razmnoževanje: E-šola Velika Nedelja in Rdeči križ Slovenije, Območno združenje Ormož

Naklada: 200 izvodov.